

Bijlage 2. Nadere explicitering van termen en begrippen

Inleiding

Deze bijlage betreft een nadere toelichting op eindterm 1 uit het domein A van kunst (algemeen). eindterm 1 uit het domein A luidt als volgt: *“De kandidaat kan de belangrijkste termen en begrippen hanteren uit de kunstdisciplines beeldende vormgeving, drama, dans en muziek die voorwaardelijk zijn voor een adequate receptie en reflectie, en noodzakelijk voor begrip van verbanden tussen kunst en cultuur.”*

De bijlage biedt een explicitering van termen en begrippen uit het beschouwingsapparaat van de verschillende kunstdisciplines. Deze bijlage is een groeidocument dat op basis van evaluatie en commentaar vanuit het werkveld kan worden aangevuld en bijgesteld.

Het doel van deze bijlage is om docenten en examenkandidaten handvatten te bieden, om begrippen uit de verschillende kunstvakdisciplines te kunnen gebruiken en daarbij op zinvolle wijze overeenkomsten en verschillen tussen disciplines te kunnen duiden. Het beschouwingsniveau dat in dit document door het College voor Toetsen en Examens gehanteerd wordt, gaat niet verder dan voor kunst (algemeen) nodig is.

Voor de verschillende disciplines wordt (grotendeels) eenzelfde indeling in categorieën gehanteerd, ook al leidt dit er soms toe dat conventies in een bepaald werkveld worden doorbroken. Voor de disciplines beeldend, dans, film, theater en muziek is er geordend naar:

- I. Voorstelling:** Wat is er te zien en/of te horen? Wat voor soort drama / dans / muziek / film wordt er getoond.
- II. Inhoud:** Wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving:** Hoe wordt de voorstelling vormgegeven/afgebeeld door middel van beeld/dans/spel/muziek/filmtechniek?
- IV. Materiaal/techniek (bij beeldend) of theatervormgeving (bij de podiumkunsten drama, dans, muziek):** Waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de voorstelling vormgegeven?

Inhoud

BEELDENDE KUNST EN VORMGEVING

- I. Voorstelling: Wat is er te zien op een schilderij? Wat geeft een sculptuur weer? Wat is er te zien op een object? **Wat is er te zien en/of te horen in een installatie?**
- II. Inhoud: Waar gaat het werk over: wat is het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: Hoe wordt **het kunstwerk** vormgegeven door middel van beeld? Hoe wordt het gebouw/object/affiche vormgegeven?
- IV. Materiaal/techniek: Waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de voorstelling/het gebouw/object/affiche vormgegeven?

DRAMA (THEATER)

- I. Voorstelling: Wat is er te zien **en/of te horen**? Wat voor soort drama/theater wordt er uitgevoerd?
- II. Inhoud: Waar gaat het theaterstuk over: wat is het verhaal, het thema, het concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: Hoe wordt de theatervoorstelling vormgegeven door middel van spel?
- IV. Theatervormgeving: Waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de theatervoorstelling vormgegeven?

DANS

- I. Voorstelling: Wat is er te zien **en/of te horen**? Wat voor soort dans(stuk) wordt er uitgevoerd?
- II. Inhoud: Waar gaat het dansstuk over: wat is het verhaal, het thema, het concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: Hoe wordt de voorstelling vormgegeven door middel van dans?
- IV. Theatervormgeving: Waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de dansvoorstelling vormgegeven?

MUZIEK

- I. Uitvoering /voorstelling: Wat is er te horen **en/ of te zien**? Wat voor soort muziek(stuk) wordt er uitgevoerd?
- II. Inhoud: Waar gaat het muziek-/muziektheaterstuk over: wat is het verhaal, het thema, het concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: Hoe wordt de voorstelling/het concert vormgegeven door middel van muziek?
- IV. Theatervormgeving: Waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de muziekvoorstelling vormgegeven?

FILM

- I. Voorstelling: **Wat is er te zien en/of te horen? Wat voor soort film(voorstelling) wordt er getoond?**
- II. Inhoud: Waar gaat de film over: wat is het verhaal, het thema, het concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: Hoe wordt de filmvoorstelling vormgegeven door middel van
 - a. spel,
 - b. theatervormgeving,
 - c. filmtechnische vormgeving: met welke filmspecifieke technieken wordt de filmvoorstelling vormgegeven?
- IV. Theatervormgeving: Waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de filmvoorstelling vormgegeven?

BEELDENDE KUNST, ARCHITECTUUR EN VORMGEVING

- I. Voorstelling: Wat is er te zien op een schilderij? Wat geeft een sculptuur weer? Wat is er te zien op een object? **Wat is er te zien en/of te horen in een installatie?**
- II. Inhoud: Waar gaat het werk over: wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: Hoe wordt **het kunstwerk** vormgegeven door middel van beeld? Hoe wordt het gebouw/object/affiche vormgegeven?
- IV. Materiaal/techniek: Waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de voorstelling/het gebouw/object/affiche vormgegeven?

I. Voorstelling

Wat is er te zien op een schilderij? Wat geeft een sculptuur weer? Wat is er te zien op een object, zoals een servies of op een kledingstuk?

De voorstelling is een beschrijving van de 'dingen' die zijn weergegeven op het schilderij, in de sculptuur of op het object. Bijvoorbeeld: een mens, een interieur, een landschap, (kleur)vlakken of een combinatie daarvan.

II. Inhoud

Waar gaat het werk over: Wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?

Een onderwerp of thema kan bijvoorbeeld bijbels, mythologisch, historisch, literair, maatschappelijk of politiek zijn. Een idee of concept kan bijvoorbeeld het uitdrukken van evenwicht en harmonie zijn (zoals bij Mondriaan).

Als het onderwerp verhalend is, kun je het werk analyseren aan de hand van de 5 w's.
< zie drama.

De boodschap of (diepere) betekenis wordt (mede) bepaald door voorstelling, inhoud, vormgeving en/of materiaal/techniek en kan gezocht worden in de cultuurhistorische context van het kunstwerk en/of in de intentie van de maker. In het geval van een voorstelling van een (bedroefde) vrouw met een liggende man op schoot, kan het onderwerp Maria en Jezus zijn, of specifiek nog een piëta of een bewegingsscène. De boodschap of (diepere) betekenis van dit onderwerp is vaak (mede)lijden of verdriet.

III. Vormgeving

Hoe wordt **het kunstwerk** vormgegeven door middel van beeld? Aspecten van beeldende vormgeving zijn **vorm, ruimte, licht, kleur en compositie**.

vorm

Denk daarbij aan tweedimensionale (vlak, plat) en driedimensionale vormen (ruimtelijk, plastisch), abstracte of figuratieve vormen, schematische, gestileerde, organische, geometrische vormen etc.

ruimte

Dit gaat over ruimtelijkheid en plasticiteit bij driedimensionale vormen en de suggestie van dieptewerking of plasticiteit in tweedimensionale werken.

Suggestie van dieptewerking ontstaat vooral door overlapping en (lijn)perspectief. Suggestie van plasticiteit ontstaat door licht en schaduw.

licht

Dit gaat over de werking van licht op driedimensionale vormen en de effecten van licht bij architectuur (glas) en over de suggestie van licht in tweedimensionale werken: natuurlijk licht, kunstlicht; licht-donkercontrasten (clair-obscur).

kleur

Denk daarbij aan primaire kleuren, gemengde kleuren, kleurhelderheid, kleurverzadiging, kleurcontrasten, kleursymboliek.

compositie

Dit is de ordening/plaatsing/groepering van vormgevingsaspecten tot een beeldend geheel (bijvoorbeeld een symmetrische compositie, een dynamische compositie).

IV. Materiaal en techniek

materiaal

Met welke materialen is het schilderij/ de sculptuur/het gebouw/het object gemaakt?

De kunstenaar/architect of vormgever heeft gewerkt met bijvoorbeeld: verf, hout, klei, marmer, metaal, glas, (bak)steen, drukinkt, textiel.

Techniek en hanteringswijze

Met welke technieken is het schilderij/ de sculptuur/het gebouw/het object (bijvoorbeeld servies of kledingstuk) vormgegeven?

De techniek is de manier waarop (met gereedschap) het materiaal wordt verwerkt.

Bijvoorbeeld: schilderen, tekenen, hakken, boetseren, metselen, drukken, naaien of breien.

De hanteringswijze is de manier waarop de kunstenaar zijn gereedschap en materiaal gebruikt, bijvoorbeeld: grof of fijn, glad of ruw.

DRAMA (THEATER)

- I. Voorstelling: Wat is er te zien en/of te horen? Wat voor soort drama/theater wordt er uitgevoerd?
- II. Inhoud: Waar gaat het theaterstuk over: wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: Hoe wordt de theatervoorstelling vormgegeven door middel van spel?
- IV. Theatervormgeving: Waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de theatervoorstelling vormgegeven?

I. Voorstelling:

Wat is er te zien en/of te horen? Wat voor soort drama/theater wordt er uitgevoerd?
Bijvoorbeeld: teksttoneel, fysiek theater, cabaret, poppenspel of locatietheater.

II. Inhoud:

Waar gaat het theaterstuk over: wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?

De inhoud van theaterstukken is veelal gebaseerd op een tekst. Deze tekst kan gebaseerd zijn op een boek, film, historische gebeurtenissen, volledig nieuw zijn of speciaal zijn geschreven. Joost van de Vondel schreef *Gijsbrecht van Amstel* bijvoorbeeld ter gelegenheid van de opening van de Schouwburg van Amsterdam in 1637. Hij baseerde zijn stuk gedeeltelijk op middeleeuwse gebeurtenissen en op het klassieke verhaal van Aeneas en de val van Troje. Daarnaast zijn er theatervormen waarin tekst nauwelijks of geen rol speelt, bijvoorbeeld fysiek theater, mime en slapstick. De inhoud van een theaterstuk kan ook voortkomen uit improvisatie van de acteurs.

De boodschap of (diepere) betekenis wordt (mede) bepaald door voorstelling, inhoud, vormgeving en/of theatervormgeving en kan gezocht worden in de cultuurhistorische context van het theaterstuk en/of in de intentie van de maker. In het geval van Vondels *Gijsbrecht van Amstel* is het onderwerp het verzet tegen de belegering van de stad Amsterdam in de middeleeuwen. De boodschap of (diepere) betekenis is de grootsheid van de stad Amsterdam in de zeventiende eeuw.

Een theaterstuk kan worden geanalyseerd aan de hand van de **spelgegevens**, die bestaan uit de **5 w's**:

wie

Wie zijn de personages in het stuk? Een personage kan een type zijn, bijvoorbeeld Batman en de Joker (personages met één of hoogstens twee karaktereigenschappen) of een karakter zoals Gijsbrecht van Amstel of Mutter Courage (personages met meerdere karaktereigenschappen, vaak met een karakterontwikkeling).

wat

Wat zijn de personages aan het doen, wat gebeurt er in het stuk? Het gaat hier het plot, het conflict, de spanningsopbouw (bijvoorbeeld: inleiding, opbouw, climax, afloop).

waar

Waar speelt het stuk of de scène zich af? Het gaat om de plaats, ruimte, locatie waar het stuk zich afspeelt. Bijvoorbeeld: buiten op een berg, in een kamer in een huis of op de maan. De locatie kan ook onbestemd of abstract zijn.

wanneer

Wanneer speelt het stuk of de scène zich af, in welke tijd? Het gaat over plaatsing in de historische tijd en over de tijdsverloop in het stuk. Bijvoorbeeld: chronologisch, fragmentarisch, tijdsprongen, flash back, flash forward.

waarom

Wat is het motief van de personages? Het gaat over de beweegredenen van de handeling. Bijvoorbeeld: waarom is de Joker de eeuwige vijand van Batman? Waarom wil Mutter Courage geen vrede? (Ze verdient namelijk haar geld met de oorlog.) De beweegredenen kan ook onduidelijk of zelfs afwezig zijn. Bijvoorbeeld in het stuk *Wachten op Godot* van Samuel Beckett is het onduidelijk waarom twee mannen wachten op Godot.

III. Vormgeving:

Hoe wordt de theatervoorstelling vormgegeven door middel van spel? Spel kent de volgende aspecten:

lichaam

- mimiek (gezichtsuitdrukking)
- gebaren en bewegingen (bijvoorbeeld het waggelen van een dikke dame)
- lichaamshouding (zoals een stijve nek voor een koppig persoon, of het ingezakt zitten van een sloom figuur)
- handeling (roken, neuspeuteren, op het horloge kijken)

stem

- volume (hard of zacht)
- accent (stads- of streekaccent)
- klankkleur (hoog en licht of zwaar en donker, nasaal, 'hete aardappel in de keel').
- intonatie (veel of weinig variatie in toonhoogte)
- het gebruik van klemtonen
- timing (langzaam of snel, pauzes)
- veel of weinig emotie in de stem

speelstijl

Onder speelstijl verstaat men een wijze van spelen, die over het algemeen kenmerkend is voor een bepaald theatergenre zoals melodrama (soap), realisme, absurdisme, slapstick of episch theater.

De speelstijl kan ook gekoppeld zijn aan het regieconcept van de regisseur.

mise-en-scène

Hiermee bedoelt men het gebruik van de ruimte door de acteurs zoals:

- de plaatsing van personages in de ruimte (onderlinge afstanden, hoogteverschillen)
- het bewegen van de personages ten opzichte van elkaar en in de ruimte (de looplijnen)
- de blikrichting/focus van de personages
- het op- en afgaan van de personages

IV. Theatervormgeving:

Waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de theatervoorstelling vormgegeven?

locatie

Dit is de plek die door de theatermaker of de regisseur gekozen is, waar de voorstelling plaatsvindt. In principe kan op elke locatie gespeeld worden (bijvoorbeeld in het theater of in een fabriekshal, buiten op straat of in de duinen).

decor

Dit is de toneeltoerusting waarmee de plaats van handeling wordt voorgesteld, ook projecties kunnen tot het decor behoren.

kostuum

Onder kostuum verstaat men de kleding van het personage.

grime en hair styling

Dit gaat over de opmaak van het gezicht van de acteurs en hun haardracht: denk hierbij onder andere aan schmink, pruiken en littekens.

rekwisieten

Rekwisieten zijn voorwerpen die in een voorstelling gebruikt worden door de spelers, zoals een pen of een zwaard. Ook stoelen en tafels die op een toneel staan zijn rekwisieten.

attributen

Een attribuut is een speciaal rekwisiet, dat bij een rol hoort, zoals een liniaal voor een strenge juf, een scepter voor een koning, de lier van Apollo, de sleutels van Petrus. Daaraan kun je het personage herkennen.

belichting

Door middel van belichting van de speelplek zorgt men voor zichtbaarheid van wat zich afspeelt, maar ook voor een bepaalde sfeer. Belichting kan de aandacht van het publiek op een bepaalde handeling richten. Denk hierbij aan de kleur en de intensiteit van het licht.

muziek

Theatervoorstellingen kunnen worden begeleid door muziek, die net als belichting, voor een sfeer of bepaalde emotie kan zorgen. Denk aan bombastische muziek om een opschepper te karakteriseren, of minimalistische muziek als ondersteuning van een sterfscène.

geluid en geluidseffecten

Ook door middel van geluid kunnen scènes worden ondersteund of benadrukt. Denk hierbij aan wapengekletter bij vechtschènes of geluidsdecor/soundscapes met zwembadgeluiden om een zwembad te verbeelden.

enscenering

Het geheel van positie en bewegen van de acteurs in combinatie met de theatervormgeving.

toneelbeeld

Het toneelbeeld is een 'still' uit de voorstelling. Alles wat je ziet op een bepaald moment van het stuk hoort bij het toneelbeeld: het decor, de kostuums, de rekwisieten, de belichting en de positie van de acteurs daarin.

DANS

- I. Voorstelling: Wat is er te zien en/of te horen? Wat voor soort dansvoorstelling wordt er uitgevoerd?
- II. Inhoud: waar gaat de dansvoorstelling over: wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: hoe wordt de voorstelling vormgegeven door middel van dans?
- IV. Theatervormgeving: waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de dansvoorstelling vormgegeven?

I. Voorstelling:

Wat is er te zien en/of te horen?

Wat voor soort dans wordt er uitgevoerd? Bijvoorbeeld (verhalend) romantisch ballet, volksdans, moderne dans, streetdance of multimediale dans.

II. Inhoud:

Waar gaat de dansvoorstelling over: wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?

Als het onderwerp verhalend is, kun je de dansvoorstelling analyseren aan de hand van de 5 w's.
< zie drama.

De boodschap of (diepere) betekenis wordt (mede) bepaald door voorstelling, inhoud, vormgeving en/of theatervormgeving en kan gezocht worden in de cultuurhistorische context van het kunstwerk en/of in de intentie van de maker. In het geval van *Lamentation*, de danssolo van Martha Graham, is het onderwerp het lichaam als uitdrukkingmiddel van verdriet. De (diepere) betekenis van dit onderwerp is vaak universele rouw of lijden. Bij het *Zwanenmeer* is het onderwerp het sprookje over de witte en de zwarte zwaan. De (diepere) betekenis is hier de strijd tussen goed en kwaad.

III. Vormgeving

Hoe wordt de uitvoering/voorstelling vormgegeven door middel van dans?

Vormgeving in dans gebeurt door de keuzes die een choreograaf maakt in het gebruik van ruimte, tijd en kracht door de dansers.

In dans kan het lichaam ook gebruikt worden zoals bij spel in drama (bijvoorbeeld mimiek, handgebaren en stem) > zie drama.

1. Ruimte

Dans voltrekt zich altijd in ruimte. In de meest brede zin van het woord is ruimte de reële of virtuele plek, locatie, waar de danser danst. Ruimte kent een aantal aspecten, zoals:

richtingen

In het horizontale vlak zijn er diverse richtingen waarin de danser de ruimte kan doorsnijden. Denk hierbij aan voor- en achterwaarts, zijwaarts en diagonaal. Ook de blikrichting (focus) van de danser is van belang.

hoogtelagen

In het verticale vlak kan de danser zich bewegen in drie lagen: hoog, midden en laag. De lagen worden gedacht vanuit het bekken van de danser, dat als 'midden' wordt gezien. Dus springen is dan 'hoog' en zittend/liggend de grond gebruiken is 'laag'.

combinaties van richtingen, hoogtelagen en voortbeweging in de ruimte

Op het moment dat een danser zich beweegt in de ruimte gebruikt hij richtingen en hoogtelagen. De variaties daarin kunnen leiden tot patronen (bijvoorbeeld lijn, cirkel, slinger, spiraal, acht), vormen van het lichaam van de danser (bijvoorbeeld: rond of hoekig of groot, helemaal uitgestrekt of klein, helemaal in elkaar).

2. Tijd

Dans voltrekt zich niet alleen in de ruimte, maar ook in tijd. Dans heeft een duur (acht maten voor een paar passen, avondvullend voor een sprookjesballet bijvoorbeeld), een tempo (van uiterst langzaam tot extreem snel), een ritme en maat (zie bij muziek). Kortom, dans maakt een bepaalde onderverdeling van de tijd zichtbaar.

3. Kracht

Dansers zetten altijd een bepaalde kracht in om te dansen. Dans is, vanuit kracht gezien, een spel tussen de krachtsinzet van de danser en de zwaartekracht die voortdurend inwerkt op zijn/haar lichaam. De ingezette kracht kan variëren van zeer sterk tot zeer zwak. Denk hierbij aan:

spanning (tonus)

Om te kunnen bewegen moet de danser zijn spieren aanspannen en ontspannen, afhankelijk van de beweging die hij wil maken. Je kunt hierbij denken aan krachtsinspanning om bepaalde bewegingen technisch te kunnen uitvoeren (been optillen, springen, maar ook loslaten/laten vallen of ontspannen), maar ook spierspanning in bewegingen gebruiken om iets uit te drukken (de wijze waarop je eenzelfde bewegingen kunt uitvoeren om er een andere betekenis aan te geven).

gewicht

Het lichaam van de danser heeft een gewicht dat bewust kan worden ingezet. De danser kan bijvoorbeeld zijn gewicht inzetten om te vallen en te rollen, maar hij kan zijn gewicht ook ogenschijnlijk ontkennen door heel licht te dansen of te springen.

aanzet, impuls

Het karakter van een beweging hangt sterk af van de aanzet die de danser actief geeft aan de beweging: hij kan een sterke aanzet meegeven of een zeer lichte. Als de danser zelf inactief is en de aanzet van zijn beweging komt van buiten, dan spreken we van een impuls. Denk daarbij aan een duw van een andere danser, het in beweging gezet worden door een decorstuk bijvoorbeeld.

Vorm en vormelementen, choreografie

Ruimte, tijd en kracht zijn de vormgevingselementen die we voor dans benoemen. Wanneer er sprake is van meerdere dansers in een choreografie dan spelen de aspecten structuur en samenwerking een belangrijke rol.

structuur

Er is sprake van structuur wanneer er door (de variaties op) de volgorde van de danspassen en de danscombinaties een samenhangend geheel ontstaat.

Door variaties ontstaan er verschillen tussen de individuele dansers. Bijvoorbeeld: canon (starten van een danscombinatie na elkaar), opeenvolging (starten van een enkele beweging na elkaar), herhaling of omkering van danscombinaties.

samenwerkingsvormen

Een samenwerkingsvorm is de manier waarop de dansers samenwerken in een choreografie, ofwel de wijze waarop de interactie tussen de dansers plaatsvindt. Bijvoorbeeld: actie/reactie, leunen/steunen of unisono (gelijktijdig bewegen).

III. Theatervormgeving

> zie drama.

MUZIEK

- I. Uitvoering /voorstelling: Wat is er te horen en/of te zien? Wat voor soort muziek(stuk) wordt er uitgevoerd?
- II. Inhoud: Waar gaat het muziek-/muziektheaterstuk over: wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: Hoe wordt de voorstelling/het concert vormgegeven door middel van muziek?
- IV. Theatervormgeving: Waarmee, met welke materialen en technieken, wordt de muziekvoorstelling vormgegeven?

I. Uitvoering/voorstelling:

Wat is er te horen en/of te zien? Wat voor soort muziek(stuk) wordt er uitgevoerd?
Bijvoorbeeld een concert van een symfonieorkest, een optreden van een pop-/rockband, van een jazzband; een muziektheaterstuk zoals een opera of een musical; een liederenrecital; koorwerk.

II. Inhoud

Waar gaat het muziek-/muziektheaterstuk over: Wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?

Bij sommige muziekstukken is sprake van een verhaal. Bijvoorbeeld bij muziektheaterstukken als opera, operette en musical. Het verhaal kan worden geanalyseerd aan de hand van de spelgegevens, die bestaan uit de 5 w's.

> zie drama.

De boodschap of (diepere) betekenis wordt (mede) bepaald door voorstelling, inhoud, vormgeving en/of theatervormgeving en kan gezocht worden in de cultuurhistorische context van het kunstwerk en/of in de intentie van de maker. In het geval van het muzieknummer *Star Spangled Banner* van Jimi Hendrix is het onderwerp de Amerikaanse vlag of het bombardement van Engelse soldaten op een Amerikaans fort in 1814. De (diepere) betekenis van dit onderwerp is het protest tegen de Amerikaanse regering eind jaren 60.

III. Vormgeving

Hoe wordt de uitvoering/voorstelling vormgegeven door middel van muziek?
Vormgeving in muziek gebeurt door de keuzes die een componist maakt in het gebruik van:

1. Toonhoogte

Toonhoogte is de hoogte van klanken, instrumenten en/of stemmen. De toonhoogte wordt aangegeven door noten, genoteerde klanken. Een **melodie** is een opeenvolging van klanken van verschillende toonhoogte, in een bepaald ritme, die als een herkenbaar geheel kan worden ervaren.

Elementen die met toonhoogte te maken hebben zijn akkoorden (samenklanken van twee of meer tonen), harmonie (de rangschikking van akkoorden), dissonant, consonant, een- en meerstemmigheid, homofonie en polyfonie, atonaliteit en tonaliteit.

Tonaal en atonaal:

In tonale muziek is er een relatie tussen de verschillende tonen van de toonladder (C-D-E-F-G-A-B-C), niet alle tonen zijn even belangrijk. Door de hiërarchie is de eerste toon van de toonladder, de grondtoon, en eventueel het akkoord dat hierop gebouwd wordt, het belangrijkste. Grondtoon en akkoord bepalen onder andere de toonsoort.

Bij atonale muziek ontbreekt deze hiërarchie voor een deel, waardoor de muziek een bepaalde onvoorspelbaarheid heeft.

2. Toonduur

Toonduur is de lengte, de tijdsduur van klanken. Toonduur is bepalend voor de volgende aspecten:

maat

Dit is de indeling van de muziek in gelijke eenheden van één of meerdere tellen; bekend zijn tweekwartsmaten (2/4, mars), driekwartsmaten (3/4, wals en mazurka bijvoorbeeld) en vierkwartsmaten (4/4, tango).

ritme

Dit is de indeling in tijd van korte en lange klanken en eventuele momenten van stilte tussen deze klanken (rusten) en de accenten die hierin gelegd kunnen worden. Een bijzonder ritmisch gegeven is de syncope: een verschuiving van het accent, waardoor het accent niet óp de tel maar net vóór of net ná de tel ligt.

3. Tempo

Tempo is de snelheid van een muziekstuk. Muziekstukken kunnen snel of langzaam worden gespeeld (hoog of laag tempo) en er kan sprake zijn van tempowisselingen waarbij vertraagd of versneld wordt. In de popmuziek wordt tempo aangeduid met BPM (= Beats Per Minute)

Opmerking: ritme en tempo zijn twee verschillende fenomenen. Het tempo van een muziekstuk kan langzaam zijn en toch snelle ritmische bewegingen kennen.

4. Dynamiek (klanksterkte)

Dynamiek is de klanksterkte van de muziek (decibels): hard en zacht en alles wat daartussen ligt, inclusief de overgangen van hard naar zacht of omgekeerd.

5. Klankkleur, timbre

Klankkleur of timbre is de eigen kleur, karakter van de individuele stem of het individuele instrument, van licht en helder tot vol en zwaar. Zo kan de ene sopraan licht en helder klinken, een andere sopraan donker en dramatisch.

Ook de combinatie van verschillende stemmen en instrumenten levert een eigen klankkleur op: koor, strijkorkest, symfonieorkest, blaasorkest (harmonieorkest, fanfare), popband en/of combinaties hiervan hebben alle een eigen, karakteristieke klank.

6. Vorm en vormelementen, compositie

Met de genoemde vormgevingsmiddelen (toonhoogte, toonduur, tempo, dynamiek en klankkleur) creëren componisten muziekstukken, composities. Een aantal compositie-elementen en compositievormen zijn:

motief

Een motief is een klein melodisch of ritmisch gegeven dat als basis dient voor een compositie (denk bijvoorbeeld aan de eerste vier noten van de vijfde symfonie van *Ludwig von Beethoven*: ...__). Een motief kan onderdeel uitmaken van een muzikaal thema.

thema

Een thema is een muzikale zin die bepalend is voor een muziekstuk en die gedurende het stuk meerdere keren voorkomt, al dan niet als variatie. Een thema kan één of meerdere motieven bevatten.

IV. Theatervormgeving

> zie drama.

FILM

- I. Voorstelling: Wat is er te zien en/of te horen? Wat voor soort film(voorstelling) is er te zien?
- II. Inhoud: Waar gaat de film over: Wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept? Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?
- III. Vormgeving: Hoe wordt de filmvoorstelling vormgegeven door middel van
 - a. spel,
 - b. theatervormgeving,
 - c. filmtechnische vormgeving: met welke filmspecifieke technieken wordt de filmvoorstelling vormgegeven?

I. Voorstelling:

Wat is er te zien en/of te horen? Wat voor soort film(voorstelling) wordt er getoond?
Bijvoorbeeld een speelfilm (romcom, thriller, western, roadmovie), documentaire of een kunstfilm.

II. Inhoud:

Waar gaat de film over: wat is het onderwerp, het verhaal, het thema, het idee of concept?
Wat is de boodschap of (diepere) betekenis?

Als het onderwerp verhalend is, kun je de film(voorstelling) analyseren aan de hand van de 5 w's.
> zie drama.

De boodschap of (diepere) betekenis wordt (mede) bepaald door voorstelling, inhoud en vormgeving en kan gezocht worden in de cultuurhistorische context van het kunstwerk en/of in de intentie van de maker. In het geval van de film(voorstelling) *The Great Dictator* van Charlie Chaplin is het onderwerp de dictatuur van Adolf Hitler. De (diepere) betekenis van dit onderwerp is vaak een aanklacht tegen het Derde Rijk.

III. Vormgeving

Hoe wordt de filmvoorstelling vormgegeven door middel van

- a. spel > zie drama
- b. theatervormgeving > zie drama
- c. filmtechnische vormgeving

c. Filmtechnische vormgeving:

Met welke voor film specifieke technieken wordt de filmvoorstelling vormgegeven?
Specifiek voor film is de vormgeving door middel van:

1. Cameravoering, opnametechniek

Hiertoe behoren:

camerastandpunt

Dit is de plaats van de camera ten opzichte van dat wat gefilmd wordt:

- neutraal: Het onderwerp wordt op ooghoogte in beeld gebracht.
- kikker: Het onderwerp wordt van onderaf in beeld gebracht.
- vogel: Het onderwerp wordt van bovenaf in beeld gebracht.
- camerahoek: De specifieke hoek ten opzichte van dat wat gefilmd wordt, schuin of recht ervoor.

camerabeweging

Vanuit een 'vaste' camera, op één plek:

- Het kan gaan om een horizontale, verticale of draaiende beweging of een zoombeweging.
- Het verplaatsen van de positie van de camera ten opzichte van het gefilmde:

Bijvoorbeeld het meebewegen van de camera door het lopen van de cameraman, door de camera op een rails te laten rijden, door het bevestigen van de camera aan een robot(arm), een auto of een drone.

Camera-afstand

De afstand van de camera tot het gefilmde: bijvoorbeeld een close-up (alleen het gezicht), medium-shot (vanaf het middel in beeld), totaal shot (volledig in beeld) of long shot (overzicht van een situatie of locatie van een afstand).

kadrering

De specifieke beeldduitsnede waarvoor de regisseur/cameraman kiest. Bijvoorbeeld de keuze om een persoon links, in het midden of slechts half in beeld te brengen.

cameraperspectief

Hierbij gaat het om de persoon van waaruit de gebeurtenis wordt geregistreerd:

objectief: De camera registreert wat er gebeurt. Je ziet de situatie van enige afstand, als toeschouwer, niet als betrokkene

subjectief: De kijker kijkt mee met een van de acteurs, kijker ziet wat de acteur ziet

scherpstelling

De keuze voor het deel van het beeld waarop de camera scherpstelt

2. Montage

Hierbij gaat het om de ordening van opgenomen beeld en geluid. Ook kan het gaan om toevoegingen aan het gefilmde materiaal (bijvoorbeeld: geluiden, beeldmanipulatie, animatie). Beelden kunnen door de manier waarop ze achter elkaar staan of 'geordend' zijn een bepaalde betekenis krijgen (bijvoorbeeld de montages van Eisenstein of de douchescène uit *Psycho*).

Special effects kunnen, behalve op de set, ook in de montage worden gecreëerd. Denk daarbij aan slow motion maar ook aan digitale technieken als Computer-Generated Imagery.

In film kan geluid (bijvoorbeeld geluidseffecten, muziek, voice-over) ook in de montage nog worden toegevoegd (anders dan bij drama).

